

Отже, сформулюємо наступні висновки: 1) іронію можна розглядати як фігуру тексту культури, що репрезентує підміну наявного сенсу прихованим, що не лише напружує перехід від знання до незнання, але і демонструє скінченність людського існування, укоріненість людини у бутті, обумовленість її історико-культурним контекстом; 2) вона демонструє піднесеність і обмеженість її визначального атрибута – рефлексивності, а також наявність таких внутрішньо необхідних моментів як контрарність й аксіологічність; 3) антична парадигма в особі Сократа гносеологізує поняття „іронія”. „Сократичну іронію” можна експлікувати як шлях до істини, який відкриває зазор між гадкою та розумінням. Середньовічна та новоевропейська епістема виводить проблематику іронії за межі філософського дискурсу (лише філософія історії Дж. Віко повертає іронії її універсальний контекст); 4) романтизм повертає іронію у філософський дискурс. Вона стає інструментом романтичного піднесення над авторитетом традиції та її просвітницького заперечення; 5) романтична ревізія іронії стала предметом критики: з боку раціоналізму (Г. Гегель визначив граничний суб’єктивізм романтичної іронії) та С. К’єркегора (легітимізація позиції трансцендентального суб’єкта поза раціональним); 6) іронія у контексті Модернізму постає інструментом проти догматизму класичного раціоналізму, іманентною формою людського буття або стилем життя, вираженням його нормативності; 7) Свобода нарацій та інтерпретацій у філософському дискурсі Постмодернізму підкреслює терапевтичну, а не руйнівну роль іронії.

Література

1. Бичко І. Іронія // ФЕС. – К.: Абрис, 2002. – С. 249-250.
2. Лосев А. Ф. Ирония античная и романтическая // Эстетика и искусство: Из истории домарксистской эстетической мысли. – М.: Наука, 1966. – С. 54-85.
3. Лук’янець В. С., Соболев О. М. Філософський постмодерн. – К.: Абрис, 1998. – 352 с.
4. Можейко М. А. Ирония // Новейший философский словарь. – Мн: Книжный Дом, 2003. – С. 438-439.
5. Пигулевский В. О. Ирония и вымысел: от романтизма к постмодернизму. – Ростов-на-Дону: Фолиант, 2002. – 418 с.
6. Хамитов Н. Ирония // Хамитов Н., Крылова С. Философский словарь. Человек и мир. – К.: КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – С. 79-80.

УДК 283

Ігнат’єва О.С.

ВІРОСПОВІДНА СУТНІСТЬ ПРОТЕСТАНТИЗМУ ЯК ПРЕДМЕТ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена з’ясуванню віросповідної сутності протестантизму, розглядові передумов його виникнення в контексті соціокультурних процесів епохи Реформації, характеристики особливостей

еволюції протестантизму.

Ключові слова: протестантизм, Реформація, спасіння, віра, церква, конфесія.

Анотація. *Игнатъева О.С. Вероисповедная сущность протестантизма как предмет религиоведческого исследования.*

Статья посвящается изучению вероисповедной сущности протестантизма, рассмотрению предпосылок его возникновения в контексте социокультурных процессов эпохи Реформации, характеристике особенностей эволюции протестантизма.

Ключевые слова: протестантизм, Реформація, спасение, вера, церковь, конфессия.

Annotation. *Ihnatyeva O. Creeding essence of Protestantism as an object of religion-studing investigation.*

This article is devoted to the research of Protestantism, analyzed in the context of historical and cultural phenomena of Reformation, stages of its evolution and its peculiarities in cult and in dogma.

Key words: Protestantism, Reformation, salvation, faith, church, confession.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття суспільство переживає небачене раніше зростання інтересу до різних релігій та релігійних течій, зокрема до тих, які є близькими за своїми світоглядними та віросповідними принципами “духові” буржуазного суспільства. Сьогодні дуже помітним є прагнення до формування власної світоглядної позиції, вирішення глибинних сенсожиттєвих питань на основі не тільки традиційних, усталених, а й порівняно нових релігійних вчень. У своєму самовизначенні, прагненні інтеграції до європейської спільноти й сучасна Україна все більшою мірою відчуває на собі вплив західної культури, важливим елементом функціонування якої завжди була релігія, християнська насамперед, і зокрема такий надзвичайно потужний, динамічний її різновид як протестантизм.

Духовне життя України невід’ємне від її релігійних традицій, що, як правило, асоціюються з православ’ям, католицизмом, греко-католицизмом. Однак повне бачення самобутності нашого краю неможливе й без знання минулого і сучасного протестантизму. Ця конфесія тісно пов’язана із формуванням української культури, освіти, мови, з багатьма поворотними моментами вітчизняної історії, відіграє помітну роль у сьогоднішніх релігійних процесах, духовному житті країни. Протестантизм тісним чином пов’язаний із реаліями буржуазного суспільства, обриси якого все помітніше проглядають і на теренах України. За останні роки в Україні зростає інтерес до протестантизму, деякі з існуючих в радянські часи протестантських течій відроджуються чи активізують свою діяльність, деякі ж протестантські новоутворення тільки прагнуть знайти своє місце в українському релігійному та соціокультурному просторі. Цим пояснюється актуальність обраної теми та необхідність подальшої її розробки.

В українському релігієзнавстві присутні істотні напрацювання, які стосуються дослідження протестантизму як напрямку християнської релігії та

його конфесійних відгалуджень. Насамперед, слід згадати праці С. Головащенко, В. Докаша, М. Кашуби, П. Кралюка, В. Любашенко, П. Яроцького та ін.

Автор даної статті ставить собі за мету здійснення філософсько-релігієзнавчого аналізу причин та передумов виникнення протестантизму, з'ясування його віросповідної сутності та особливостей історичної еволюції. Протестантизм – невід'ємний продукт релігійної історії, як і всесвітньої історії в цілому. Йдеться про одну з трьох (поряд з католицизмом і православ'ям) світових християнських течій, що виникла у XVI ст. внаслідок кардинальних змін європейського суспільства при переході від Середньовіччя до Нового часу і була спрямована проти феодалізму та його опори – католицизму. На нашу думку, це було обумовлено насамперед тим, що в епоху Реформації відбувалося народження буржуазії, яка вимагала не лише зміни соціально-політичного устрою, а й нової релігії, оскільки католицизм не відповідав її цілям і фактично захищав феодалізм. Протестантизм – найбільш гнучка й витончена форма християнства. Особливості ідеології та орієнтації сучасного протестантизму зумовлені історією його виникнення і подальшого розвитку.

Християнство ніколи не було однорідним, у ньому постійно виникали ворожі одна одній церкви, групи. Відбувалося це тому, що християнські ідеї неоднаково проникали в різні соціальні верстви, виступаючи як ідеологічне оформлення їх класових та політичних позицій. Починаючи з XVI ст. дрібні прояви опозиції католицькій церкві злилися в могутній потік, який охопив Європу, що зумовило появу нового напрямку християнства – протестантизму.

Кінець XV–перша половина XVII ст. – переломна епоха людської цивілізації, яку прийнято називати епохою переходу від Середньовіччя до Нового часу. Це був період, коли, з одного боку, відбувалися глибокі соціально-економічні й політичні зміни, що зумовили зародження буржуазних відносин у Європі, з іншого – кардинальна духовна перебудова усього середньовічного суспільства.

Як відомо, головною релігією в Західній Європі до початку XVI ст. був католицизм, на Сході Європи – православ'я. І там, і там церква мала величезний вплив, ставши невід'ємним елементом феодальної системи. Зосередивши значні земельні багатства, вона домінувала у політичному і духовному житті, чинячи тиск на державну владу. Іноді церква навіть користувалася більшими привілеями, ніж світська влада (зокрема в юридично-правовій сфері), вона мала достатньо міцні позиції в усіх галузях життя. “У духовних справах всіма народами однаково керував Рим. Устави народів, їхні звичаї повинні були безумовно відступати перед наказами пап і рішенням церковних соборів” [1, 554].

У той час римсько-католицька церква була великим центром феодальної системи, догмати якої відігравали роль священного запису феодалізму, феодальних виробничих відносин. Католицька церква була і найзаможнішим землевласником, їй належало не менше третини усіх земельних володінь в католицьких країнах. Буржуазія, піднімаючись на боротьбу проти феодалізму, неминуче повинна була виступити й проти католицької церкви. Перший акт буржуазної революції було розіграно у формі релігійної війни, і тому

історичний рух, змістом якого був перехід від феодалізму до капіталізму, набув релігійного забарвлення. Саме в цей період розвинулася “протестантська єресь” на противагу феодальному католицизму.

Внаслідок зазіхань на вселенську теократичну владу, папство вступає у політичний конфлікт зі світськими князями, а також всюди викликає проти себе опозицію національну, державну, станову, інтелектуальну і моральну, релігійний протест і бажання реформи.

Економічні та політичні зрушення XV–початку XVI ст. втілились у Відродженні та гуманістичному русі – головних передумовах Реформації та протестантизму. Ідеї християнського гуманізму та індивідуалізму готують ґрунт для Реформації, стають основою протестантського вчення.

Реформація (від лат. – перетворення, виправдання) – насамперед масовий соціальний рух, опозиційний феодалізові і католицькій церкві. Це, так би мовити, перший публічний вияв нових суспільних тенденцій, спрямованих на політичне і культурне звільнення. Успіхи Реформації змушують католицьку церкву перебудовуватися, переходити у контрнаступ. Відбувається реорганізація інквізиції (трибунал католицької церкви, створений у XIII ст. для боротьби з єресями), використовують орден єзуїтів, якому вдається досягнути значних успіхів у боротьбі з Реформацією і протестантизмом [7, 439].

Загалом еволюція релігії, релігійної думки, відбувається шляхом накопичення нових та переосмислення старих ідей. Це переосмислення може здійснюватися поступово або бурхливо, коли накопичене нове вступає у суперечність зі старим. Протестантська думка стала наслідком кардинальної зміни усталеної системи ідей завдяки поступовому прогресові попередньої релігійно-філософської, етичної, політичної думки.

Католицька (як і православна) церква у XV–XVII ст. зазнала таких значних змін, що через них, по суті, вступила у суперечність – і за духом, і за формою – з раннім християнством, тобто зі своєю первісною моделлю. Католицизм створює розгалужену структуру, що має жорстку ідеологічну дисципліну і безжалісно знищує єретиків. У католицизмі центральною ідеєю є вчення про неможливість спасіння людини без допомоги церкви – головного носія благодаті. Сама людина (власними зусиллями чи добрими справами, бездоганною поведінкою чи за чиеюсь допомогою) досягнути спасіння не здатна. Це – Божий дар. Тому саме всупереч католицизові центральним у протестантизмі стає принцип *sola fide* – однією вірою.

Вчення про особисту віру зумовило кардинальний перегляд інших догматів католицької церкви. Насамперед, були поставлені під сумнів її претензії на керівну роль у духовному житті людини. Якщо спасіння досягається лише вірою, а сама віра – тільки у безпосередньому контакті з Всевишнім, то церква виявляється зайвою у справі спасіння, зникає потреба посередництва між людиною і Богом. Це, однак, не означало абсолютної непотрібності церкви як певної суспільної інституції. Йшлося лише про заперечення її рятівної місії, тобто про переосмислення функцій.

Так, у католицизмі гарантом спасіння оголошується належність людини до церкви, неухильне дотримання нею її догматів і культу, виконання церковних

настанов. Все це належить до низки добрих справ, потрібних віруючому для спасіння. У протестантизмі добрі справи не пов'язуються з церковною діяльністю і необхідністю дотримання церковних канонів. Якщо церква не здатна дарувати спасіння, то й її настанови на мають рятівного значення, вважають протестанти. Добрі справи ніколи не замінять віри. “Віра сама по собі є такою могутньою, що ніякі добрі справи не можуть з нею зрівнятися...” [5, 14].

“Католик вірить у видиму церкву, в ній для нього емпірично, на землі, явилось Царство Боже. Протестант... може вірити лише у Церкву в ідеї. Видима Церква бачиться йому надто людським і недосконалим закладом для того, щоб визнати її за Царство Боже” [6, 13], тобто за гарантію спасіння.

Заперечення рятівної місії церкви ставить під сумнів також її атрибути. Насамперед, переосмислюється функція інституту священства (кліру). Католицька церква відмежовує клір від мирян (прихожан, віруючих). Діяльність кліру вважається нею сакральною (священною), такою, що бажана Богові і забезпечує спасіння.

Протестантизм же відстоює думку, що спасіння залежить від глибини віри, тому служіння Богові – не просто професія. Це особливий стан душі, спосіб життя, сама суть життя. Тому місію священника може виконувати будь-який віруючий. У протестантизмі священною оголошується повсякденна діяльність людини, а не та, яка є регламентована церквою. І за церковними стінами віруючий продовжує служити Богові. Адже весь світ – поле діяльності во славу Богу, що є обов'язком кожного віруючого і тому не залежить від роду його занять, від соціального статусу, від рівня освіти тощо. Кожен віруючий є місіонером залежно від рівня усвідомленості обов'язку перед Богом.

Проте, слід визнати, й у протестантизмі формується своя церковно-ієрархічна структура, хоча й набагато простіша, ніж у католицизмі та православ'ї. Священик вирізняється серед інших віруючих лише своїми здібностями: вмінням виступати, переконувати, глибшими знаннями, життєвим досвідом. Він не тільки підпорядкований єдиновірцям; вони можуть його переобрати або позбавити сану. Якщо у католицизмі віруючий сподівається на спасіння, то протестант у цьому переконаний. У католицизмі священник вагоміший за мирянина, веде особливий спосіб життя, іноді суттєво відрізняючись від інших людей (наприклад, целібатом – відмовою від шлюбу). У протестантизмі пресвітер – така людина, як і всі. Його посада – це тільки додаткове життєве завдання, яке покладає на нього більшу відповідальність у справі служіння Богові. Оскільки функція самовідданого служіння Богові переноситься у протестантизмі на кожного віруючого, то останній не потребує ніякої відокремленості від світу. Ченцем, по суті, стає кожен віруючий, монастирем – увесь світ.

Людина для протестантизму – уже не є ланкою в ланцюзі надособистісної спільності. Індивідуалізація, характерна для буржуазної епохи, позначається і на характері релігійних уявлень, зростає розуміння індивідуальної своєрідності людини, її релігійних переживань [3, 38].

Проголошений протестантизмом принцип загального священства, у свою чергу, також зумовлює глибокі зміни у духовному житті віруючого, переосмислення сенсу земного буття. Воно вже не розглядається лише як

підготовка до потойбічного існування, а бачиться передусім, як щоденне християнське життя, гідне наслідування. Тому людині потрібне постійне самовдосконалення і вирішення земних проблем через служіння Богові й ближньому.

Протестанти не визнають священного характеру таїнства. Вони вважають, що Христос приніс своє тіло у жертву на хресті лише один раз і назавжди. Тому євхаристія сприймається як символічне дійство. За Лютером, тіло і кров Христа реально присутні у хлібі та вині в момент причащення. За Кальвіном, вони присутні не фізично, а тільки духовно. За Цвінглі, хліб і вино в обряді євхаристії – лише символи тіла і крові Христа.

Віровчення і культ протестантизму характеризується низкою спільних для всіх його течій віросповідних догматів та обрядів. Протестантизм визнає загальнохристиянські уявлення про існування Бога, його триєдність, про безсмертя душі, рай і пекло. Але сама ідея Бога у протестантизмі зазнала змін. З погляду протестантської ідеології, Бог існує тому, що він потрібен людині, котра в нього вірить. “У що віриш, те й маєш” – ось формула протестантів. Біблію (Старий і Новий Заповіти) проголошено єдиним джерелом віровчення, її вивчення і тлумачення є першим обов’язком кожного віруючого.

Спільними для віровчення протестантизму є принципи:

1. “Виправдання вірою” (М.Лютер) – спасіння людини залежить не від обрядів, дотримання свят, пожертвувань на користь церкви, а лише від віри у спокутну жертву Христа;

2. “Про абсолютне визначення наперед” (Ж.Кальвін) – Бог ще до створення світу вирішив питання про спасіння кожної людини, а тому не віра і не добрі справи впливають на її долю після смерті. Богообраність людини виявляється в доброчесності, побожності, успішній діяльності, покірності тощо;

3. “Загального священства” – кожний християнин, будучи вибраним і хрещеним, отримує “посвяченн” на надприродне спілкування з богом, право проповідувати і здійснювати богослужіння без посередників (церкви, духовенства). Тому в протестантизмі відсутня відмінність між священником і мирянином, скасовано церковну ієрархію, введено виборність і звітність пресвітерів (керівників громади) та ін.

Відповідні зміни сталися і в культурі протестантизму: було відхилено молитви за померлих, поклоніння святим і різноманітні свята на їхню честь, вшанування реліквій, мощей та ікон, скасовано монастирі й чернецтво, спрощено обряди, скорочено кількість релігійних свят, що їх відзначають католицизм і православ’я. Молитовні будівлі звільнили від розкішного вбрання, вівтарів, ікон, статуй, дзвонів та іншої культової атрибутики.

Переважна більшість протестантських церков із семи християнських таїнств зберегли хрещення і причастя, а лютеранство також вінчання, священство та конформацію. Християнським святам і обрядам у більшості протестантських конфесій надається здебільшого символічне значення. Частина протестантів вважає, що головним джерелом усіх релігійних положень є лише євангельські тексти (євангельські християни). Богослужіння в

протестантизмі гранично спрощене і зводиться до проповіді, молитов, співів, псалмів та ін. Богослужіння, видрукування Біблії здійснюються національною мовою. За національно-територіальною чи державно-територіальною ознакою створено окремі протестантські церкви, які інколи об'єднуються у Всесвітні конфесійні альянси, федерації, союзи тощо.

Відкидаючи принципи і форму католицизму, наполягаючи на простоті та братерстві первісного християнства, протестантизм поступово утворив надзвичайно розгалужену віросповідно-церковну систему. Характерною рисою протестантизму є вимога перекладати Святе Письмо національними мовами, надання переваги не філософсько-теологічним трактатам, а катехизисам. Три головних принципи протестантизму – спільні для всіх його течій. Водночас кожна з течій має окремі, специфічні догмати. Загалом, утвердження в протестантизмі раціональної життєвої позиції, а ще більше – впевненість у божественній обраності призвели до надзвичайного піднесення життєвої енергії, соціальної активності віруючого.

Відкривши двері церков і монастирів, обґрунтувавши цінність земного буття людини, її свободу від будь-якого формального авторитету, протестантизм вже не міг втримати особу в усталених релігійних рамках.

Підсумовуючи слід відзначити, що виникнення протестантизму було підготовлене попереднім ходом економічного, політичного, духовного розвитку європейського суспільства доби Середньовіччя. Конфесія вголос заявила про себе передусім у тих країнах, де назріли національно-визвольні зрушення, глибокі економічні та політичні зміни, відбувався процес формування національних культур і національних церков. Протестантизм був зумовлений і духовною кризою християнства. Ідеалом християнсько-феодалної церкви у XV ст. стає релігійний аскет, ченець, людина, байдужа до “мирських марнот”. Цей ідеал в епоху Відродження і започаткування буржуазного ладу не вписувався у нові суспільні та культурні відносини. Суперечність існування світу, а в ньому людини “поза світом”, необхідність суспільного розвитку і відмова від нього як принцип аскетичного буття – також спричинила драматичні зрушення в духовному житті Європи XV –XVI ст.

Необхідно також зазначити, що проголосивши нову світоглядну систему, протестантизм, однак, не здійснив радикального оновлення християнства, практичного втілення його початкових демократичних і гуманістичних ідеалів. Протестантизм став релігією, більш пристосованою до динаміки суспільного розвитку переломової епохи. Утвердженням самоцінності кожної особистості, її внутрішньої свободи протестантизм глибоко вплинув на поступальний розвиток європейської історико-культурної традиції.

Із подальшим розвитком буржуазного суспільства виникла потреба в досконаліших релігіях, які відповідали б новим соціально-політичним умовам і сподіванням людей. Тому у XVIII–XIX ст. окреслилися нові напрямки протестантизму на основі вже існуючих віровизнань, у різних країнах Західної Європи протестантизм набуває специфічних форм. Процес своєрідної дивертисифікації протестантських вчень спостерігається і зараз, тому більш детальне вивчення особливостей історичної еволюції протестантизму та його

сучасних модифікацій може стати предметом окремого дослідження.

Література

1. Гердер И.Г. Идеи к философии истории человечества. – М.: Наука, 1977. – 705 с.
2. Дмитриев Д.В. Православие и реформация. – М.: Наука, 1990. – 254 с.
3. Исаев С.А. Теология смерти: очерки протестантского модернизма. – М.: Политиздат, 1991.
4. Любашенко В.І. Історія протестантизму в Україні: Курс лекцій. – Львів: Видавнича спілка “Просвіта”, 1995. – 350 с.
5. Мартин Лютер. О свободе христианина. 1520. // Источники по истории Реформации. – М., 1906. – Вып.1.
6. Паульсен Ф. Философия протестантизма (Кант и протестантство). – СПб., 1914.
7. Протестантизм: Словарь атеиста. – М.: Политиздат, 1990.

УДК 130.2

Чикарькова М. Ю.

„СЛУЖІННЯ ЗІРКАМ” У СВІТЛІ БІБЛІЙНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДИНИ

Анотація. У статті досліджується проблема паралелізму між інтерпретацією астрології як псевдонауки та біблійною концепцією “поклоніння зіркам” як ідолослужіння.

Ключові слова: астрологія, релігія, міфологія, ідолопоклонство, світогляд, картина світу.

Аннотация. Чикарькова М.Ю. “Служение звездам” в свете библейской концепции человека.

В статье исследуется проблема параллелизма между интерпретацией астрологии как псевдонауки и библейской концепцией “поклонения звездам” как идолопоклонства.

Ключевые слова: астрология, религия, мифология, идолопоклонство, мировоззрение, картина мира.

Annotation. Chikarkova M. “Devote to stars” from point of view the bybles conception of man.

This article is the study of problem of parallelism without the interpretation of astrology as a pseudo-science and Bibles conception “devote to stars” as Baalism.